DOCUMENT RESUME

ED 460 631 FL 025 603

AUTHOR	Luuka, Minna-Riitta
TITLE	Keskustelua Verkossa Sahkopostikeskustelu Rekisterina (Language Usage, Conversation, and Electronic Mail).
PUB DATE	1998-00-00
NOTE	22p.; In: Puolin ja toisin: Suomalais-virolaista kielentutkimusta. AFinLAn vuosikirja 1998 (On Both Sides: Finnish-Estonian Research on Language. AFinLA Yearbook 1998); see FL 025 589. Paper presented at "Linguistics in Estonia and Finland: Crossing the Gulf" Symposium (Tallinn, Estonia, November 14-15, 1997). Contains an English abstract.
PUB TYPE	Reports - Research (143) -- Speeches/Meeting Papers (150)
LANGUAGE	Finnish
EDRS PRICE	MF01/PC01 Plus Postage.
DESCRIPTORS	Computer Mediated Communication; *Discourse Analysis; *Electronic Mail; Finnish; Foreign Countries; *Language Usage; Linguistic Theory; Oral Language; Uncommonly Taught Languages; *Written Language
IDENTIFIERS	*Finland; Registers (Linguistics)

ABSTRACT

An analysis is presented of an electronic mail conversation that took place in a Finnish scholarly electronic mailing list. The data is analyzed within the framework of systemic-functional oriented discourse and the theory of register, which attempts to explain the ways language use varies according to the type of situation. The electronic media provides a new context for language use and conversation. The participants need not to be present at the same time in order to communicate, which relates e-mail communication to traditional letter writing. On the other hand, the fastness of transmission and reply relates it more to spoken interaction. Nevertheless, the textual nature of e-mail restricts the possibilities of conveying non-verbal and social cues that are typical for face-to-face interaction. These along with many other contextual features construct a special kind of conversation dealing with teaching and learning in higher educational contexts. The tenor of discourse was equal, cooperative, factual, and non-personal and the participant roles were negotiated during the conversation. The mode of discourse was more written than spoken-like but, on the other hand, the means of creating coherence resembled spoken interaction. (Author/VWL)

Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made
from the original document.

ED 460 631

M. R. Luukka, S. Salla & H. Dufva (toim.) 1998. Puolin ja toisin. AFinLAn vuosikirja 1998. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 56. Jyväskylä. s. 199-218.

KESKUSTELUA VERKOSSA SÄHKÖPOSTIKESKUSTELU REKISTERINÄ

Minna-Riitta Luukka
Jyväskylän yliopisto

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)
This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.
Minor changes have been made to improve reproduction quality.
Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

PERMISSION TO REPRODUCE AND DISSEMINATE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY
Katja Mantyla
TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

FL 025 463

BEST COPY AVAILABLE

M. R. Luukka, S. Salla & H. Dufva (toim.) 1998. Puolin ja toisin. AFinLAn vuosikirja 1998. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 56. Jyväskylä. s. 199-218.

KESKUSTELUA VERKOSSA SÄHKÖPOSTIKESKUSTELU REKISTERINÄ

Minna-Riitta Luukka
Jyväskylän yliopisto

This article presents an analysis of a e-mail conversation which took place in a Finnish scholarly electronic mailing list. The data is analysed within the framework of systemic-functional oriented discourse analysis and the theory of register which attempts to explain the ways the language use varies according to the type of situation. The electronic media provides a new context for language use and conversation. The participants need not to be present at the same time in order to communicate, which relates e-mail communication to traditional letter writing. On the other hand, the fastness of transmission and reply relates it more to spoken interaction. Nevertheless, the textual nature of e-mail restricts the possibilities of conveying nonverbal and social cues that are typical for face-to-face interaction. These along with many other contextual features construct a special kind of register. In this case, the field of discourse was constructed as an institutional, academic conversation dealing with teaching and learning in higher educational context. The tenor of discourse was equal, co-operative, factual and non-personal and the participant roles were negotiated during the conversation. The mode of discourse was more written than spoken-like but, on the other hand, the means of creating coherence resembled spoken interaction.

Keywords: computer mediated communication, e-mail, register, SFL

1 SÄHKÖISTÄ KESKUSTELUA

Tekstin ja kontekstin suhteen pohdiskelu on kiinnostanut kielentutkijoita jo pitkään. Yhteys on arkihavainnonkin mukaan ilmeinen, mutta sen selittäminen ja empiirinen kuvaus ei ole helppoa. Kontekstilla näyttää olevan vaikutuksensa siihen, mitä merkityksiä ja millä tavalla tekstit ilmentävät ja näin ollen toisissa teksteissä on todennäköisempää puhua tietyistä asioista ja tietyillä tavoilla kuin toisissa. Konteksti eri piirteineen rakentaa kielenkäyttöä, mutta samalla kielenkäyttö myös rakentaa kontekseja. Tässä artikkelissa lähestyn kielen ja kontekstin suhdetta systeemisfunktionaalisesta viitekehyksestä, jossa kontekstin käsite on erityisen keskeinen, koska koko teorian taustaoletus kielestä korostaa kielen ja merkitysten kontekstuaalista luonnetta (ks. esim. Halliday 1978, 1985a, Hasan 1996). Uudenlaiset tilanteet luovat uusia kielenkäyttötapoja, joita kuvattu mm. rekistereinä ja genreinä. Tässä

artikkelissa pohdin, millainen on uuden median mukanaan tuoma rekisteri: sähköpostikeskustelu.

Sähköposti mahdollistaa uudentyyppisen keskustelutilanteen tavanomaisemman kasvokkainkeskustelun rinnalle. Garton ja Wellman (1995, 436) kuvaavat sähköpostiviestintää viiden piirteen – asynkronian, nopeuden, tekstuaalisuuden, osallistujien määrän ja puheenvuorojen varastoitavuuden – avulla. Tietokone mahdollistaa asynkronisen viestintätilanteen, jossa keskustelijoiden ei tarvitse olla samanaikaisesti läsnä. Tässä mielessä tilanne muistuttaa kirjeenvaihtoa, mutta on tavanomaista postia paljon nopeampi tapa välittää viestejä. Väline mahdollistaa sanomien pikaisen lähettämisen ja vastaamisen niihin saman tien, joten vuorovaikutus voi periaatteessa olla keskustelunomaista. Sähköpostiviestit ovat kuitenkin muodoltaan tekstuaalisia, koska keskustelu käydään kirjoitetun tekstin välityksellä ilman näkö- tai ääniyhteyttä. Sähköpostiviestintää voi harrastaa kahdenvälisenä tai monenvälisenä erilaisten keskusteluryhmien sisällä (ks. myös Paulsen 1995). Kahdenvälinen tilanne muistuttaa lähinnä kirjeenvaihtotilannetta, monenvälisessä on myös keskustelun piirteitä. Viides Gartonin ja Wellmannin mainitsemista piirteistä liittyy viestintävälineen tarjoamaan mahdollisuuteen varastoida, toistaa ja muokata toisten osallistujien puheenvuoroja, mikä ei ole samalla tavalla luonteenomaista muille viestintätilanteille.

Näiden mainittujen piirteiden lisäksi sähköposti tarjoaa keskustelijoille tasa-arvoisen mahdollisuuden osallistua. Puheenvuorosta ei tarvitse kilpailla, ja keskusteluun voi osallistua silloin, kun itselle sopii. Lisäksi keskusteluun on periaatteessa mahdollista osallistua myös lähes anonyymisti, vaikka järjestelmä automaattisesti esittääkin lähettäjän sähköpostiosoitteen. Muun muassa nämä kontekstipiirteet tekevät sähköpostikeskustelusta omantyyppisensä viestintätilanteen ja vaikuttavat siihen, millaiseksi kielenkäyttö muotoutuu.

Suomalaisten tapoja viestiä sähköpostitse on toistaiseksi tutkittu vähän ja tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa sähköpostin käyttöön kieltenopetuksessa (esim. Tella 1992, Leppänen & Kalaja 1995) ja argumentointitaitojen opetuksessa (Marttunen 1997). Tämän artikkelin näkökulma ei liity sähköpostiin oppimisen välineenä vaan kollegiaalisen yhteydenpidon ja pohdiskelun välineenä. Etsin vastausta kysymyksiin, millaisen kontekstin tietokoneverkko rakentaa keskustelulle ja miten se luo uusia kielenkäytön tapoja.

Aineistoni koostuu yhdestä keväällä 1997 Peda-forum -keskustelulistalla käydystä sähköpostikeskustelusta. Peda-forum on vuonna 1994 perustettu valtakunnallinen korkeakoulupedagogiikan yhteistyö- ja asiantuntijaverkosto, jonka tavoitteena on lisätä yhteistyötä, herättää keskustelua ja tuoda tutkimuksellista apua opetuksen kehittämiseen korkeakoulutasolla (ks. tarkemmin http://www.hallinto.oulu.fi/optsto/pedaforum/index.htm). Yksi sen toimintamuodoista on sähköpostikeskustelulistan ylläpito. Listalle on

rekisteröitynyt noin 300 tutkijaa, opettajaa ja opiskelijaa, ja he voivat lähettää listalle kommentteja, kysymyksiä ja tiedotuksia. Listalla järjestetään aika ajoin myös erillisiä, sovittua teemaa käsitteleviä keskusteluja, joista yksi on tämän tutkimuksen kohteena.

Keskustelu käsitteli aihetta "piilevä tieto laitosten kulttuurissa", ja se aloitettiin virallisella avauksella 17.3.1997 ja päätettiin 10.4.1997. Keskustelu oli avoin kaikille ryhmään liittyneille henkilöille, jotka saattoivat osallistua keskusteluun tai vain seurata muiden käymää keskustelua. Tähän keskusteluun osallistui 22 henkilöä, joista yksi oli keskustelun virallinen avaaja ja yksi keskusteluagentiksi valittu Maija[1], joka avasi ja lopetti sisällöllisesti keskustelun ja ohjaili sitä tarpeen vaatiessa. Osallistujista puolet oli naisia ja puolet miehiä. Puheenvuoroja käytettiin kaikkiaan 41, ja mukaan mahtui hyvin eripituisia viestejä, lyhyimmillään alle 10, pisimmillään yli 120 ilmausta.

2 TEKSTI JA KONTEKSTI

Varhaisissa kielen ja kontekstin suhdetta kuvaavissa malleissa (esim. Hymes 1972) tilannetta on usein tarkasteltu ikään kuin kielen ulkoisena, eri piirteistä koostuvana ilmiönä. Piirteiden avulla kuvattiin tilanne ja sen jälkeen tilanteessa käytetyn kielen piirteet. Näistä poiketen Halliday (esim. 1978, 1985ab) yhdistää kontekstin koko kielen systeemin kuvaukseen eikä tarkastele näitä kahta kokonaisuutta erillisinä ilmiöinä. Kontekstien piirteet kietoutuvat olennaisella tavalla yhteen koko kielen perusfunktioiden kanssa ja ilmentävät samoja tehtäviä. Kieli samalla rakentaa että ilmentää kontekstia. Tilannekonteksti on yksi koko kielen rakenteen organisoitumisen dimensioista, jonka tehtävänä on selittää funktionaalista variaatiota.

Kontekstin käsitettä on pyritty täsmentämään jakamalla se kahteen erilaajuiseen kokonaisuuteen: sosiaaliseen kontekstiin ja tilannekontekstiin. Näistä sosiaalinen konteksti on laajempi ja abstraktimpi ja tilannekonteksti suppeampi ja konkreettisempi käsite. Tilannekontekstin käsite implikoi ajatuksen siitä, että kieli on olemassa vain toimiessaan jossakin ympäristössä. Kieltä käytetään ja tulkitaan aina suhteessa tilanteeseen, kielenkäyttäjiin ja tapahtumiin. Tilannekontekstin käsitteellä ei kuitenkaan tarkoiteta mekaanisesti kaikkia mahdollisia tilanteen piirteitä, vaan niitä piirteitä, jotka ovat kielenkäytön kannalta relevantteja ja jättävät jälkensä siihen (Halliday 1985b). Sillä ei myöskään tarkoiteta "käsin kosketeltavaa" tilannetta kaikkine individuaalisine piirteineen, vaan ennemminkin abstraktia, sosiaalisesti jaettua käsitystä tilanteen ominaisuuksista. Konkreettisesta tilanteesta sen

---

[1] Keskustelijoiden nimet on korvattu keksityillä nimillä. Myös lähettäjän osoitetiedot ja mahdolliset automaattiset lähettäjätiedot on muutettu tai poistettu. Kiitokset pedaforumilaisille luvasta saada käyttää tätä keskustelua tutkimustarkoituksiin!

sijaan on käytetty nimitystä materiaalinen tilannekonteksti (Hasan 1996, 37–39), joka myös voi jättää jälkensä kielenkäyttöön.

Tilannekontekstin ja kielen suhdetta kuvataan rekisteri-käsitteen avulla, jolla tarkoitetaan niiden semanttisten valintojen joukkoa, jotka yhteisön jäsenet tyypillisesti yhdistävät tiettyyn tilannetyyppiin. Kyse ei ole siitä, että rekisteri määräisi käytettävissä olevat kielen keinot vaan ennemminkin siitä, että tietynlaiset tilanteet mahdollistavat tietyt valinnat kielellisessä systeemissä ja sitä kautta synnyttävät rekistereitä. (Rekisterikäsitteestä tarkemmin ks. Beaugrande 1993, Matthiessen 1993).

Alun perin systeemisfunktionaalisessa teoriassa (esim. Halliday 1978) tekstin ja kontekstin suhdetta kuvattiin vain rekisterikäsitteen avulla, ja sen katsottiin kattavan koko kontekstin. Sen sijaan esimerkiksi Martin (1985, 1993) ja Ventola (1987, 1989) tekevät eron tilannekontekstin ja laajemman sosiaalisen kontekstin välille ja käyttävät ensimmäisen kontekstin analyysissä käsitettä rekisteri ja jälkimmäisen analyysissä käsitettä genre. Näistä rekisteri sijoittuu lähemmäs tekstiä ja sen kieliopillisia valintoja, genre taas yhteisöjä ja kulttuuria. Halliday (1978, 1985a) sen sijaan pitää genreä rekisterin alakäsitteenä, yhtenä tekstin rakentumiseen liittyvänä piirteenä. Erillistä genre-tasoa on pidetty tarpeettomana ja jopa teoreettisesti systeemisfunktionaaliseen kuvaukseen sopimattomana käsitteenä (ks. Hasan 1995).

Yksi mahdollinen perustelu genre-käsitteen käyttöönotolle on se, että perinteisesti rekisterianalyysiä on tehty nimenomaan tekstien leksikogrammaattisella tasolla. Tämä rajaus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vain tämä analyysin taso olisi mahdollinen. Tilannepiirteitä ja rekisterin muuttujia voi tarkastella myös laajemmalla diskurssin tasolla, jolloin skemaattiseksi rakenteeksi määritellyllä genrellä ei oikeastaan ole omaa itsenäistä kuvausvoimaansa. Mikäli genrelle haluttaisiin vankka, rekisteristä erottuva asema tekstin kuvauksessa, olisi sen laajennuttava skemaattisten rakenteiden ulkopuolelle sosiaalisten ja kulttuuristen suhteiden kuvaukseen, esimerkiksi kriittisen diskurssianalyysin tapaan (esim. Fairclough 1992, 1995). Tässä artikkelissa en käytä genren käsitettä, vaan tarkastelen tilannekontekstia ja rekisteriä leksikogrammaattista tasoa laajempana, diskursiivisena ilmiönä ja katson, että sosiaalinen konteksti ja tilannekonteksti liittyvät saumattomasti yhteen sekä toistensa että kielen kanssa.

Keskeisiä **tilannekontekstin piirteitä** ovat diskurssin kenttä (field), suhteet (tenor) ja asu (mode). Käsitteellä diskurssin **kenttä** tarkoitetaan sitä institutionaalista ympäristöä tai sosiaalista tapahtumaa, jossa kieltä käytetään ja sen avulla etsitään vastausta esimerkiksi kysymyksiin, mistä tilanteessa on kyse ja puhe. **Suhteet**-käsitteen avulla kuvataan tilanteeseen osallistuvien henkilöiden välisiä pysyviä ja tilapäisiä roolisuhteita. Käsitteellä **asu** puolestaan kuvataan sitä, sitä millainen asema kielellä on viestintätilanteessa, mitä sen avulla tehdään (esim. kuvataan, suostutellaan), miten suunniteltua, spontaania, vuorovaikutteista se on ja millaista "kanavaa"

(puhuttua/kirjoitettua) se käyttää. Nämä kolme kategoriaa eivät ole siis tekstin ominaisuuksia, vaan tilanteen ominaisuuksia ja ne vastaavat yksinkertaisesti kysymyksiin: mitä tapahtuu ja mistä puhutaan (kenttä), ketkä osallistuvat (suhteet) ja millainen asema kielellä tilanteessa on (asu) (Halliday 1978, Halliday & Hasan 1985). Erityyppiset kielenkäyttötilanteet vaihtelevat näiden piirteiden suhteen ja sillä on vaikutuksensa siihen, millaiseksi kielenkäyttö ja käytetty rekisteri muotoutuvat. Samaan rekisteriin kuuluvilla teksteillä on samanlaiset tilannepiirteet (Lemke 1985).

Tyypillisesti rekisterianalyysin kohteeksi nousevat esimerkiksi verbien ilmentämät prosessityypit (kenttä), modus- ja modaalisuustyypit (suhteet) ja teema-reema -rakenteet ja nominalisaatio (asu). Toinen vaihtoehto on tarkastella näitä rekisterin piirteitä laajemmalla diskursiivis-semanttisella tasolla, jolloin analyysin kohteeksi nousevat esimerkiksi tekstin sanasto ja käsiterakennelmat, puhefunktiot ja vuoronvaihto ja esimerkiksi viittaussuhteet (Eggins & Martin 1997, 244). Yksityiskohtainen ja täydellinen rekisterianalyysi vaatisi kaikkien diskursiivis-semanttisten ja leksikaalis-kieliopillisten piirteiden analyysiä. Tässä artikkelissa tyydyn kuitenkin vain selektiiviseen analyysiin ja käytän systeemistä tilannemallia vain apuna tiettyjen, aineistolle tyypillisten piirteiden esiinsaamisessa. Analyysini on siis luonteeltaan empiiristä ja sen tavoitteena on ennemminkin puhuttaa aineistoa kuin luoda abstraktia kuvausta sähköpostikeskusteluista yleensä. Tässä mielessä lähestymistapani ei siis ole tiukan systeemisfunktionaalinen (ks. esim. Halliday 1985a, 1994, Eggins 1994).

3 KESKUSTELUN KENTÄLLÄ

Diskurssin kenttä kuvaa ensinnäkin sitä, mitä tilanteessa tapahtuu ja millaisesta toiminnasta on kyse. Toiseksi se kuvaa, mitä kielen avulla tilanteessa tehdään, ts. mitä sisältöjä tai teemoja käsitellään. Kentäksi voi muotoutua vaikkapa epävirallinen kahvipöytäkeskustelu Suomen pakolaispolitiikasta, jossa käytetään argumentoivia puheenvuoroja.

Aineistoni kentän rakentumisessa keskeisessä asemassa ovat kaksi ensimmäistä, virallista aloitusviestiä, joiden mukaisesti muiden osallistujien ainakin odotetaan toimivan. Tietysti kontekstiin vaikuttaa samalla myös koko Peda-forumin laajempi määritys korkeakoulupedagogiseksi keskustelulistaksi. Ensimmäisessä viestissä esitellään lyhyesti keskustelun **yleisteema** ja keskusteluagentti. Puhetoiminta **määritellään keskusteluksi**, jonka ennakoidaan kehittyvän vilkkaaksi. Myös keskustelun sähköinen luonne tuodaan esiin. Kyseessä ei ole vapaamuotoinen vaan ennemminkin **struktuuroitu ja institutionaalinen** keskustelu. Keskustelulla on puheenjohtaja, joka esitellään tietyn yliopiston edustajana. Viestissä rakennetaan myös muille

osallistujille institutionaalinen rooli korkeakoulussa toimivina henkilöinä ja Peda-forumin jäseninä.

(1) Hyvät peda-forumilaiset,

Tänään 17. maaliskuuta alkaa Peda-forumin verkkokeskustelu aiheesta "Piilevä tieto laitosten kulttuurissa". Keskusteluagenttina toimii Maija Koskinen Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitokselta. Tule keskustelemaan ja seuraamaan muiden keskustelua.

Jos keskustelu yltyy vilkkaaksi etkä ehdi seurata sitä reaaliajassa, kannattaa viestit tallentaa "foldereihin" myöhempää tarkastelua ja kommentointia varten. Jos et ole aikaisemmin oppinut tekemään foldereita (kansioita), niin kysy ohjeet korkeakoulusi atk-keskuksesta.

Keskusteluterveisin Tiina Virtanen

Tätä avausviestiä seuraa keskusteluagentin puheenvuoro, jossa hän täsmentää keskustelun fokusta esittämällä suoria kysymyksiä osallistujille ja asemoi heidän roolinsa puhuttelemalla heitä peda-forumilaisiksi, opettajiksi ja opiskelijoiksi.

(2) PEDA-FORUMILAISET, OPETTAJAT JA OPISKELIJAT,

millaista piilevää tietoa yliopisto-opetukseen kätkeytyy? Peda-forumissa 1/1997 kirjoittelin hieman Tony Gerholmin ajatuksista siitä, mitä piilevä tieto yliopisto-opetuksessa ja -opiskelussa voisi olla. Mutta miten piilevän tiedon olemassaolo vaikuttaa opetukseen ja miten sitä voisi tehdä näkyvämmäksi? Anne Lehrer (1994) on havainnut, että luennoitsijan käyttämät termit eivät sellaisenaan välttämättä välity tenttivastauksiin vaan opiskelijat voivat tenttivastauksissaan käyttää synonyymejä, jotka kuitenkin tieteellisen diskurssin eksaktin terminologian vaateen rajoissa tulkitaan virheellisiksi. Tämä kiinnittää huomion siihen, kuinka tärkeätä luento-opetuksessa (ja opetuksessa yleensäkin) on painottaa eksaktin terminologian ja täsmällisten käsitteiden käyttöä. Kuinka paljon itse asiassa täsmällistä käsitteiden käyttöä painotetaan opetuksessa? Vai onko se asioita, joka on niin itsestään selvä, ettei sitä juurikaan eksplisiittisesti mainita opetuksessa? Milloin muistat viimeksi opetuksessasi korostaneesi täsmällisyyttä käsitteiden käytössä? Ja missä tilanteessa, puhutaanko siitä luennolla vai seminaareissa vai yksittäisissä ohjaustilanteissa? Tämä lienee yksi esimerkki siitä, mitä piilevä tieto akateemisessa opetuksessa voisi olla? Mitä muuta piilevä tieto voisi olla? Miten piilevää tietoa voisi tehdä näkyväksi, vai onko sitä tarpeen tehdä näkyväksi, mitä haittaa/hyötyä siitä olisi? Millaisia havaintoja opettajana ja opiskelijana olet piilevästä tiedosta tehnyt?

Viesti rajaa keskusteluteemoja, asettaa näkökulman korkeakoulupedagogiseksi ja abstraktiotason konkreettiseksi pyytämällä osallistujia esittämään omia kokemuksiaan ja havaintojaan esimerkiksi termien oppimisesta. Samalla se kuitenkin viitoittaa tietä akateemiselle puhetavalle lähdeviitemerkintöineen. Vaikka keskusteluagentti aloittaakin keskustelun konkreettisella termien opettamisen tasolla ja yrittää yhden kerran palauttaakin keskustelun

tähän teemaan, keskustelussa käsitellään ensisijaisesti muita, yleisempään teemaan liittyviä asioita: puhetapojen luonnetta ja oppimista yleensä, tieteen ja taiteen häilyviä raja-aitoja, tenttikäytänteitä, opettajan persoonallisuuden vaikutusta, yliopistojen riittejä, tiedeyhteisön vallankäyttöä ja kriittisyyden opettamista. Liitteessä 1 on esitetty keskustelun teemallinen eteneminen ja kunkin teeman yleisyys.

Keskustelun sanastoa tarkasteltaessa käy selvästi ilmi, millä **sisällöllisellä kentällä** keskustelu liikkuu. Vallitseva sanasto liittyy opettamiseen (*opettaja, oppiminen, opettaminen, opetus, arviointi*), opiskeluun (*opiskelija, tentti, lukeminen. luento, seminaari, kriittisyys*), viestintään (*puhuminen, puhetavat, kommunikaatio, keskustelu, diskurssi*), tietoon (*tieto, käsitteet, termit, piilevä tieto*) ja tutkimuksen tekoon (*tutkimus, paradigma, tieteenala, tiede, tietäminen*) ja yliopistoyhteisöön (*akateemia, yliopisto, laitos, asema, väittely, professori*). Lisäksi keskustelun akateemisesta ja kasvatustieteellisestä kentästä kertovat esimerkiksi keskustelussa toistuvat sanat *argumentti, dialektiikka, diskurssi, dynamiikka, esoteerinen, fakta, funktio, gradu, identiteetti, ideaali, ideologia, initiaatio, interaktio, intersubjektiivisuus, kaksoisrakenne, katederi, kompetenssi, konstruktivistinen, konteksti, konventio, kriteerit, latentti, metafora, metodi, pedagoginen, praktinen, sosiaalistuminen ja symboli.*

Osa kirjoittajista tulkitsee tilanteen akateemiseksi ja käyttää viesteissään **tieteellisen kirjoittamisen** tapaa ilmaista asioita (esimerkiksi määritelmiä, lähdeviittauksia, tutkimusten nimiä ja esittelyitä). Osa taas tarkastelee asiaa omien **kokemustensa kautta**. Suurin osa viesteistä noudattelee kuitenkin akateemista tyyliä.

> (3) ... Entä sitten Lonka & Aholan tutkimus aktivoivasta opetuksesta (Lonka K., Ahola K. 1995. Activating instruction: How to foster study and thinking skills in higher education. European journal of Psychology of Education 10 (4), 351–368)? Eräs tulos siitä oli, että aktivoivaan kurssiin osallistuneet panivat paljon vähemmän painoa opettajan persoonalle ja tekniselle opetustaidolle kun muunlaisiin kursseihin osallistuneet...

> (4) ... Elina Lahti puhui tenttien kaksoisrakenteesta. Juuri tänä aamuna arvioin kahta luentotenttiä, jossa kysymys oli tyyliä: tee yritykselle tässä tilanteessa kaksi toimenpide-ehdotusta ja perustele ne yrityksen toimitusjohtajalle. Tämä tentti on tuottanut opiskelijoille (3. vsk) isoja vaikeuksia, koska haluan heidän tekevän tavallaan muistion yrityksen toimitusjohtajalle ko. yrityksen työntekijänä eikä opiskelijana kirjoittavan tenttivastausta tentaattorille. Ensimmäisellä tenttikerralla en voinut päästää ketään läpi. Eli onko tämä nyt sitä kaksoisrakennetta, josta pois oppiminen on vaikeaa?

Kuten aiemmin kävi ilmi, aloitusviestissä tilanne määriteltiin keskusteluksi ja monella tavalla se muistuttaakin keskustelua. Useat henkilöt osallistuvat yhdessä teeman käsittelyyn, viestit liittyvät toisiinsa sisällöllisesti ja useimmiten myös tekstuaalisesti ja muistuttavat siten keskustelun puheenvuoroja. Keskustelijat myös viittasivat usein tilanteeseen keskusteluna (*Hei kaikki*

keskustelijat! Keskustelu käy yhä vain mielenkiintoisemmaksi. Muutamassa puheenvuorossa on tullut jo mainituksi ...) Teemallisesti keskustelu etenee melko koherentisti ja suoraviivaisesti, yllättäviä takaumia jo aiemmin käsiteltyihin teemoihin on vain muutamia (ks. liite 1). Uudet puheenvuorot jatkavat useimmiten edellisen teemasta ja kehittelevät sitä edelleen. Vain kahdessa puheenvuorossa ei ollut lainkaan viittausta aiempaan keskusteluun. Toisaalta kuten tavallisessakin keskustelussa uusi teema saattoi lähteä liikkeelle edellisen kirjoittajan sivukommentista. Näin tapahtui esimerkiksi heti keskustelun alussa, jossa Jaakko kirjoittaa tieteen kielen muuttumisesta ja ymmärtämisestä ja päättää viestinsä seuraavaan kommenttiin opettajan ja opiskelijan keskinäisestä ymmärtämisestä:

(5) ... yhteys voi löytyä, jos (kieli)pelikenttä on vapaa eikä valmiiksi suljettu, ja vaikka (tieteen)kieli muuttuisikin lopulta musiikiksi. Jaakko Nieminen

Tämä lyhyt loppukommentti herätti keskustelua tieteen ja taiteen suhteesta heti samana päivänä kahden puheenvuoron verran ja yhden vielä viikon kuluttua. Säköposti keskustelukanavana vaikuttaa tietysti siihen, että puheenvuorot seurasivat toisiaan eri tempossa. Lyhyimmillään puheenvuorojen väli oli alle 20 minuuttia, pisimmillään yli viikon. Paluut vanhojen teemojen käsittelyyn tapahtuivatkin yleensä pitempien taukojen jälkeen (ks. liite 1). Aineistoni diskurssin kenttä muotoutuu siis institutionaaliseksi, akateemisen yhteisön keskusteluksi, joka käsittelee yliopistotasoista opetusta ja oppimista ensisijaisesti tieteen diskurssin keinoin.

4 OSALLISTUJIEN SUHTEET

Diskurssin (rooli)suhteet kuvaa jo nimensäkin mukaisesti niitä tilanteessa ilmeneviä osallistujien välisiä suhteita, statuksia ja rooleja, joilla on vaikutuksensa kielenkäyttöön. Omassa analyysissäni keskityn nimenomaan niihin suhteisiin, jotka keskustelussa tulevat kielen avulla ilmeisiksi enkä lähde olettamaan suhteita tai rooleja tämän kontekstin ulkopuolelta ikään kuin kielenkäytöstä erillisenä muuttujana.

Kuten edellä jo kävi ilmi kyseessä on luonteeltaan institutionaalinen, johdettu keskustelu, jossa keskustelun vetäjän diskurssirooli on jo ennalta annettu. Lisäksi keskustelun avausviesteissä (esimerkit 1 ja 2) asemoidaan myös muiden osallistujien institutionaaliset roolit peda-forumilaisiksi, opettajiksi ja opiskelijoiksi. Ensimmäisessä viestissä hahmotellaan osallistujille myös diskurssirooleja: osallistua voi keskustelemalla, kommentoimalla tai seuraamalla muiden keskustelua (esimerkki 2). Näin ollen rooleja voidaan tarkastella sekä keskustelijarooleina (miten keskustelijat osallistuvat keskustelun kulkuun?) että interpersonaalisina rooleina (miten osallistuvat henki-

lösuhteiden rakentumiseen). Keskityn tässä artikkelissa enemmän jälkimmäiseen ja kuvaan keskustelun rakenteeseen liittyviä diskurssirooleja vain lyhyesti.

Leksikaalis-kieliopillisella tasolla **keskustelijaroolia rakennetaan** mm. modusvalintojen avulla. Hallidayn (1985a, 68) mukaan lauseet rakentavat interpersonaalisia merkityksiä ilmentämällä vuorovaikutuksellisia tehtäviä. Lauseiden tehtävät jaetaan yksinkertaisesti kahteen perustyyppiin: antaviin (give) ja pyytäviin (demand). Tämän lisäksi on merkittävää, mitä annetaan tai pyydetään. Osa lauseista keskittyy informaatioon, osa taas palveluihin (goods & services). Näiden perusmuuttujien avulla syntyvät puhefunktiot: toteamus, kysymys, tarjous ja käsky. Ne puolestaan positioivat puhujan ja kuulijan erilaisiin rooleihin, esimerkiksi informaation antajan tai pyytäjän rooleihin.

Lauseiden tarkastelu paljastaa, että tässä keskustelussa vallitseva toimintatapa on informaation antaminen. Aineiston sisältämästä 1409 lauseesta vain 110 oli kysyviä ja 5 käskeviä. Puheenvuoroittain tarkasteltuna käy kuitenkin ilmi, että yli puolet (24) viesteistä sisälsi vähintään yhden kysymyksen, useimmiten viestin lopussa ikään kuin houkuttimena muille keskustelijoille. Osallistujien roolit näyttävät kuitenkin keskenään erilaisilta. Ahkerimmin kysymyksiä esitti keskusteluagentiksi valittu Maija, mitä tietysti liittyy hänelle virallisesti annettuun rooliin keskustelun herättelijänä. Kaikkiaan 22 osallistujasta 7 asettui jokaisessa puheenvuorossaan vuorovaikutteiseen informaation pyytäjän rooliin; 9 taas esiintyi pelkästään monologimaisessa informaation antajan roolissa.

Keskustelijarooliin liittyy myös se, miten keskustelijat puheenvuoroillaan osallistuvat asian kehittelyyn. Osa heistä (8) käytti jokaisen puheenvuoronsa uuden alateeman esittämiseen, puolet (11) taas keskittyi ainoastaan toisten esittämien teemojen käsittelyyn. Roolia rakentaa myös se, kuinka näkyvän osan kukin osallistuja ottaa tai saa keskustelussa. Yksinkertaisimmillaan näkyvyyttä voidaan kuvata määrällisesti puheenvuorojen tai jopa lauseiden määrän avulla. Yksi moderoimattoman verkkokeskustelun erityispiirteistä on se, että kuka tahansa voi osallistua keskusteluun niin usein ja pitkästi kuin haluaa eikä puheenvuoroista tarvitse kilpailla.

Aineistoni keskusteluun osallistui yli 300:sta listalla olijasta 22 henkilöä. Valtaosa valitsi siis ensimmäisessä viestissä tarjotun keskustelun seuraajan roolin. Suurin osa (14) aktiivisistakin keskustelijoista esitti vain yhden puheenvuoron. Kahden ja kolmen puheenvuoron esittäjiä oli molempia kolme, yksi esitti neljä puheenvuoroja ja yksi peräti kuusi. Aktiivisimpia keskustelijoita olivat Elina ja keskusteluagentti Maija. Kuten aiemmin kävi ilmi, puheenvuorot olivat varsin eripituisia, joten aktiivisuus ja näkyvyys ei paljastu pelkästään puheenvuorojen määrän perusteella. Tosin eniten puheenvuoroja käyttäneen Elinan aktiivinen rooli vain korostuu ilmausten määriä tarkasteltaessa. Hänen puheenvuoronsa olivat selvästi muiden

vuoroja pidempiä ja lähes 30 % kaikista keskustelun ilmauksista oli peräisin Elinan "kynästä". Viisi aktiivisinta keskustelijaa käytti peräti 55 % kaikista ilmauksista, joten loppujen 17 osallistujan panos oli huomattavasti pienempi.

Gerlanderin ja Takalan (1996, 43) mukaan viestintä erilaisissa keskusteluryhmissä muistuttaa enemmän monologimaista ohipuhuntaa kuin varsinaista yhteistoiminnallista keskustelua. Aineistoni verkkokeskustelu sen sijaan muistuttaa kuitenkin enemmän yhteistoimintaa kuin ohipuhuttuja monologeja, sillä vain kaksi osallistujaa ei viitannut millään tavalla aikaisempiin puheenvuoroihin ja vain viisi puheenvuoroa jäi kokonaan ilman muiden viittausta tai kommenttia.

Tietokoneen viestintävälineenä on katsottu vaikuttavan monella tavalla myös ihmissuhteiden muotoutumiseen ja viestinnän **interpersonaaliseen** luonteeseen. Koneen ympärille syntyy uudelaisia sosiaalisia kulttuureita, virtuaaliyhteisöjä, jotka ovat olemassa vain osallistujien mielikuvissa (Hintikka 1995). Tietokoneen välityksellä viestiessään keskustelijat voivat vapautua ajasta ja paikasta ja pystyvät luomaan uudenlaisia, henkilökohtaisia suhteita ihmisiin, joita eivät ole koskaan tavanneet. Toisaalta tietokoneen on katsottu vähentävän henkilökohtaisuutta ja pinnallistavan ihmissuhteita, toisaalta taas lisäävän viestien emotionaalisuutta ja intiimiyttä (ks. katsausta Parks & Floyd 1996). Ryhmään liittyminen on helppoa, siihen ei liity velvoitteita, keskustelijat voivat irrottautua ryhmästä silloin kuin haluavat kenenkään heitä erityisesti kaipaamatta (Gerlander & Takala 1996).

Sähköpostikeskustelua on pidetty tasa-arvoisena keskustelumuotona, koska kaikilla halukkailla on mahdollisuus osallistua siihen riippumatta vallasta tai asemasta yhteisössä. Periaatteessa keskustelua käyvät ihmiset voivat olla ennalta toisilleen täysin tuntemattomia eikä heidän tarvitse välttämättä paljastaa itsestään asemaan tai ammattiin liittyviä taustatietoja. Osa tämän keskustelun osallistujista käyttää sähköpostiohjelmaa, joka tuottaa viestin loppuun automaattisesti signeerauksen. Niissä useimmiten ilmaistaan nimen lisäksi arvo, titteli ja toimipaikka. Diskurssin suhteiden kannalta kiinnostavampaa on kuitenkin se, tekevätkö keskustelijat varsinaisissa viesteissään tiettäväksi oman alansa tai asemansa. Vaikka kyseessä olikin institutionaalinen keskustelu, sitä ei erityisesti korostettu puheenvuoroissa. Suurin osa keskustelijoista ei tuonut ammatillista rooliaan esiin, mutta osa viittasi asemaansa suorasti tai epäsuorasti

(6) Joku kaipaili muidenkin osallistumista kuin vain kasvatustieteilijöiden, joten taloustieteilijänä nyt yritän osallistua.

(7) Olen opettanut eri vuosina arkkitehtiopiskelijoita, myös Kanadassa, ja huomaisin, että asemani tuntiopettajana/kutsuttuna professorina, joka kutsutaan paikalle jotain tiettyä kurssia hoitamaan, on ollut aika harvinaista herkkua.

(8) Työelämästä yliopiston puolelle siirtyneenä yhdyn siihen mielipiteeseen että... Minulla ei ole virallista asemaa yliopistossa (lue väitellyt ja professorin pätevyyden hankkinut. ... Olen jäsenenä sekä osastoneuvostossa että tiedekuntaneuvostossa ...

Wilkinsin (1991) tutkimuksessa ennalta toisilleen tuntemattomat henkilöt kertoivat tuntevansa kolmen kuukauden keskustelun jälkeen yhteisöllisyyttä keskusteluun osallistuneiden kanssa. Tämä tuttavuuden tunne syntyi nimenomaan yhteisten kiinnostuksen kohteiden kautta, sillä Wilkinsin tutkiman keskustelun kuluessa osallistujat kertoivat vain harvoin itsestään, työstään tai harrastuksistaan. Tästä huolimatta osallistujat tunsivat olevansa tuttuja. Aineistoni keskustelussa pysyteltiin ammatillisella ja melko virallisella keskustelun tasolla. Aihepiirin ja ammattiroolin ohi itsestä ei kerrottu mitään. Ammattiaseman lisäksi tiettäväksi tehtiin omia tutkimuksia, siteerattiin niitä, kerrottiin mitä kirjoja on luettu ja missä seminaareissa käyty.

(9) Tästä teemasta käytiin juuri kiinnostavaa keskustelua viime viikon perjantaina Sosiologipäivillä Helsingissä. Teemaryhmässä Koulutus ja kulttuuri tarkasteltiin juuri metaforaa väitöstilaisuudesta initiaatioriittinä. Kimmokkeen tähän antoi Marjatta Bardyn alustus "Tutkimuksen ja käytännön suhteesta ja hiukan järjen olemuksesta".

(10) Lueskelen parhaillaan Learyn toimittamaa kirjaa Metaphors in the History of Psychology – kiinnostavaa! Metaforat ja tieteelliset käsitteethän so. havainnon näkemistä rajaavat/avaavat "linssist" ovat saman kiikkulaudan osakkaina. .... Sitten teema, joka liittynee tähän keskusteluun: "se mitä ei sanota" on kussakin yhteisössä (parisuhteessa, koulussa, tutkijaryhmässä jne.) ja paradigmassa perustana sille, mitä sanotaan. Turun Psykologikongressin -96 yksi sektio käsitteli tätä, Gregory Batesonin pohjalta (kirja Angels Fear).

Keskustelun virallisesta ja etäisestä sävystä kertoo sekin, että suurin osa viesteistä päättyi sekä etu- että sukunimeen. Pelkkää etunimeä käytettiin vain viidessä viestissä, ja seitsemän viestiä ei sisältänyt lähettäjän nimeä lainkaan. Keskustelijat myös puhuttelivat toisiaan ja viittasivat toistensa viesteihin useimmiten koko nimen avulla tyyliin: *Elina Lahti puhui tenttien kaksoisrakenteesta. Sari Mäkisen kuvaama soveltava luentotenttikysymys pyrkii selvästi häivyttämään tenttien kaksoisrakennetta.* Muutamissa puheenvuoroissa viittaukseen riitti pelkkä etunimi: *Jatkan vielä Maijan esittämän kysymyksen pohjalta. Elinan muistelmat omalta opiskeluajalta ja sitten nuo todellisuuden ja ihanteden väliset ristiriidat koskettivat.*

Tellan (1992) mukaan tietokonevälitteinen viestintä lisää epävirallisen rekisterin käyttöä, mutta tästä huolimatta viestit ovat omalla tavallaan epäsosiaalisia ja tylyjä. Ne ovat usein lyhytsanaisia, sähkösanomatyylisiä ja keskittyvät puheenaolevaan asiaan, johon siirrytään usein 'in medias res' – tyylillä. Viesteistä puuttuu kasvokkaiskeskusteluille tyypillinen faattinen puhe, jonka tarkoituksena on pitää yllä ja rakentaa sosiaalisia suhteita ja myönteistä ilmapiiriä. Myöskään Peda-forumilaisten viestit eivät sisältäneet

kovinkaan paljon faattista puhetta. Asiaan mentiin yleensä suoraan ja yli puolet (24) viesteistä alkoi ilman puhuttelua tai tervehdystä. Osa viesteistä alkoi kirjeen tyyliin lyhyellä tervehdyksellä (*Hei!, Tervehdys!*), muutama oli osoitettu myös yksittäisille keskustelijoille (*Elina, Simo ja muut. Maija ja kaikki innokkaat keskustelijat).* Vain kahden viestin tervehdys oli sävyltään epävirallinen (*Jihuu kaikki keskustelijat, Pääsiäisterkkuja Vaasasta).* Keskustelun edetessä suhteiden ylläpitoon liittyvät ilmaukset, esimerkiksi muiden osallistujien puheenvuorojen kiittely, tosin yleistyivät selvästi. Myös koko keskustelua kommentoitiin positiiviseen sävyyn.

(11) Elina Lahti kertoi mielenkiintoisia päätelmiä tenttikäytäntöjen perusteella

Hei! Sari Mäkisen kirjoitus osui naulan kantaan

Kiitokset Elina "sanominen", "esittäminen" vs. keskustelu -puheenvuorosta! Valaisevaa!

Foorumilla on käyty mielenkiintoista keskustelua yliopiston piilevästä tiedosta. Minua sykähdytti eniten Matti Summan esiin tuoma ajatus tiedosta ja vallasta.

Keskustelu on tosi mielenkiintoista ja odotan mielenkiinnolla jatkoa!

Kiitokset kiintoisasta keskustelusta, terveisin Johanna Lampi

Keskustelun loppua kohti alkoivat myös henkilökohtaisemmat, kirjeille tyypilliset lopetukset yleistyä. Esimerkiksi: *Tämä näin kiireen keskellä lyhyesti. Lumisin terveisin (katson ikkunastani ulos) Hyvää viikonloppua! myös lumisesta Oulusta Elina.*

Kaiken kaikkiaan keskustelijoiden suhteet näyttäytyvät asiakeskeisinä ja etäisinä, mutta hyvin samanmielisinä. Erimielisyyttä ja kiistelyä tässä keskustelussa ei esiintynyt lukuunottamatta kahta keskustelun alussa esitettyä puheenvuoroa, jossa – epäsuorasti tosin – kiistetään keskusteluagentin esittelemän aiheen mielekkyys. Ensimmäisen viestin kirjoittaja lainaa Maijan viestistä (ks. esimerkki 2) kysymyksiä ja vastaa niihin kiistävästi. (Esimerkki on lyhennetty)

(12) >Millaista piilevää tietoa yliopisto-opetukseen kätkeytyy?
> Kuinka paljon täsmällistä käsitteiden käyttöä painotetaan opetuksessa?
>Milloin muistat viimeksi opetuksessasi korostaneesi täsmällisyyttä käsitteiden
>käytössä?
No enpä todellakaan muista. Eikä minusta ole tarpeenkaan. Uskon, että sama sana tai käsite merkitsee jokaiselle ajattelijalle joka tapauksessa ihan omaa ajatustaan, eikä minusta puhtaan puhetavan vartionti saa aikaan muuta kuin pahaa ...
...
Puhetapa ei ole mikään pysyvä olotila, vaan luo koko ajan itseään, muuttuu ja kehittyy jatkuvasti ihmisten välisessä puheessa. **Siksi olisi aika triviaalia**

> **olettaa, että** jollakin meistä (esim. yliopiston opettajalla) olisi hallussaan se OIKEA tieto ja määritelmä jollekin käsitteelle tai hallussaan se OIKEA puhetapa, jossa käytetään käsitteitä juuri sillä OIKEALLA tavalla. ...
>
> >Tämä lienee yksi esimerkki siitä, mitä
> >piilevä tieto akateemisessa opetuksessa voisi olla?
> **Jospa ironisoisin tuosta väitteestä käsin,** eikö pikemminkin "oikean" diskurssin vartiointi ole piilevää vallankäyttöä? Se joka osaa kielipelin OIKEAN pelitavan, käyttää samalla valtaa niitä kohtaan,jotka eivät liiku sanoineen samassa sfäärissä.

Hetkeä myöhemmin myös toinen keskustelija kiistää agentin ehdottaman keskusteluaiheen termien opettamisesta seuraavalla tavalla:

> (13) tämä ajatus eksakteista termeistahan on ihana, mutta niin kamalan vanha ja kauan sitten kuopattu. ihan tulee ayer ja muut kunnon loogiset ... kyllas tiedatte ketka mieleen moisesta tieteen kielen puhtauden aatteesta ...

Nämä kaksi viestiä ovat koko keskustelun ainoat erimieliset puheenvuorot ja syystä tai toisesta molemmat kuuluivat melko harvinaisten täysin signeerattomien viestien joukkoon. Varsinaista väittelyä asiasta ei synny, sillä Maija ohittaa nämä kiistävät viestit lyhyellä kommentilla ja tarttuu niiden välissä lähetettyyn ja omaa avaustaan tukevaan, luonnontieteilijäksi esittäytyvän Eskon puheenvuoroon. Molemmista kiistävistä kommenteista voi sisältöjen ja kirjallisuusviitteiden perusteella päätellä, että kirjoittajat ovat kasvatustieteen edustajia, joten Maija aloittaa viestinsä toteamalla: *"Olipa kiva kuulla jonkun luonnontieteilijän kommentteja tähän terminologia-keskusteluun, nyt keskustelu liikkuu kapeissa raameissa kasvatustieteen sisällä."* Joka tapauksessa keskustelu termien opettamisesta loppui lyhyeen (ks. liite 1), eikä keskustelussa sen jälkeen ilmaistu erimielisyyttä. Maijakaan ei enää palannut teemaan, mutta ei myöskään esittänyt uusia teemoja. Hän käytti tämän jälkeen vain kaksi puheenvuoroa, joista toinen oli lyhyt koko keskustelun lopetusviesti.

5 KIRJOITETTUA PUHETTA?

Diskurssin asu -termillä kuvataan rekisterianalyysissä ensinnäkin kielen asemaa ja tehtäviä viestintätilanteessa ja toiseksi käytetyn "kanavan" vaikutuksia kielenkäyttöön (Eggins & Martin 1997, 229). Tässä artikkelissa keskityn vain jälkimmäiseen tilannepiirteeseen, koska se on mielenkiintoinen juuri sähköpostikeskustelun kannalta. Kuten aiemmin kävi ilmi, aineistoni viesteissä tilannetta luonnehdittiin usein keskusteluksi ja viestejä puheenvuoroiksi. Toisaalta keskustelijat viittasivat toistensa puheenvuoroihin nimeämällä toiminnan toisinaan puhumiseksi (esim. *Sari ja Reetta puhui-*

vat... Elina kertoi... Risto mainitsi, Toisaalta joku puhui turvallisuudesta...) ja toisinaan kirjoittamiseksi (*Leo kirjoitti siitä että...*).

Martin (1984) kuvaa tilanteita kahden erityyppisen etäisyyskäsitteen, spatiaalis-interpersonaalisen ja eksperientaalisen etäisyyden avulla. Näistä ensimmäinen kuvaa jatkumoa, joka liittyy välittömän palautteen saannin mahdollisuuteen. Toisessa päässä ovat tilanteet, joissa on käytössä sekä näkö- että kuulokanava, jolloin välitön palaute on mahdollinen. Toisessa taas tilanteet, joissa nämä eivät ole käytössä. Eksperientaalinen etäisyys puolestaan erottelee ne tilanteet, joissa kieli toimii muun toiminnan ohella (esimerkiksi korttipeli), tilanteista, joissa koko toiminta rakentuu kielen varaan (esimerkiksi sadun kerronta). Näiden jatkumoiden avulla tarkasteltuna sähköpostikeskustelussa on kyse tilanteesta, jossa (lähes) välitön palaute on mahdollinen, vaikka kuulo- ja näkökanava eivät olekaan käytössä, ja jossa kieli kantaa koko vastuun toiminnasta.

Rekisterianalyysissä käytetään kuitenkin yleisemmin kanavan kuvauksessa jatkumoa puhutusta kirjoitettuun. Esimerkiksi Eggins (1994, 55–57) luettelee ääripäiden tilannepiirteitä ja niiden kielellisiä vaikutuksia. Puhutulle diskurssille on tyypillistä interaktiivisuus, kasvokkaisuus, spontaanius, arkipäiväisyys ja kielen toiminnallinen luonne; kirjoitetulle taas monologisuus, ei-kasvokkaisuus, suunnitelmallisuus, virallisuus ja kielen reflektoiva luonne. Näillä tilannepiirteillä on sitten vaikutuksensa kielenkäyttöön: puhuttu kieli jäsentyy puheenvuoroihin, on kontekstisidonnaista, dynaamista rakenteiltaan, arkipäiväistä sanastoltaan, kieliopiltaan kompleksista ja horjuvaa, leksikaalisesti väljää, siinä esiintyy epäröintejä, täytteitä, keskeytyksiä, epätäydellisiä lauseita jne. Kirjoitettua kieltä taas luonnehditaan näiden piirteiden vastakohtien avulla.

Tämänkaltaisten jatkumon ääripäiden kuvaukseen perustuvien dikotomioiden ongelma on tietysti se, että ne yleistävät liikaa ja abstrahoivat kielimuodot äärimmilleen. Luetteloita ei siis voi ottaa annettuna analyysin lähtökohdaksi. Osa piirteistä liittyy tyypillisesti puhutun ja kirjoitetun tekstin tuottamistapojen eroihin ja niiden voitaisiin siksi ajatella olevan jommalle kummalle variantille yleisesti tyypillisiä (esimerkiksi lauserakenteiden erot, tiiviys/väljyys, korjailut jne.). Osa taas liittyy enemmänkin tilanteen arkipäiväisyys – institutionaalisuus -piirteisiin. Esimerkiksi sanaston arkipäiväisyys, kieliopillinen "horjuvuus" ja leksikaalinen väljyys voivat olla niin puhutun kuin kirjoitetunkin arkipäiväisen ja epävirallisen kielen piirteitä. Samoin sanaston virallisuus tai arvovaltaisuus, kieliopillinen korrektius ja runsaat nominalisaatiot voivat kuvata myös puhuttua kielenkäyttöä institutionaalisissa diskursseissa.

Du Bartellin (1995) mukaan sähköpostiviesteissä käytetty kieli muistuttaa toisilta piirteiltään kirjoitettua, toisilta taas puhuttua kieltä. Väline mahdollistaa kielenkäytön, jolla on sekä suunnitellun, viimeistellyn kirjoitetun tekstin että suunnittelemattoman, vapaan puhutun tekstin piirteitä,

esimerkiksi epäröintejä, uudelleenaloituksia, nopeita puheenaiheen vaihdoksia ja puheelle tyypillisten diskurssipartikkeleiden käyttöä. (ks. myös Murray 1981, Wilkins 1991.) Viestien lukijat pitävät hyväksyttävinä sellaisiakin muotoja, jotka muissa kirjoitetuissa teksteissä herättäisivät huomiota. Esimerkiksi elliptiset lauseet ovat hyvin yleisiä sähköpostiviesteissä (Tella 1992). Lisäksi keskustelujen kanssa yhdistäviä piirteitä ovat Ferraran, Brunnerin ja Whittemoren (1991) mukaan myös diskurssipartikkeleiden, deiktisten ilmausten, ajan adverbien ja suorien kysymysten runsaus. Sen sijaan lauserakenteiltaan viestit muistuttavat enemmän kirjoitettua kieltä.

Perusolemukseltaan aineistoni keskustelu sijoittuu lähemmäs jatkumon kirjoitettua päätä. Esimerkiksi lause- ja virkerakenteet, välimerkit ja sanasto ovat ensisijaisesti kirjoitetun tekstin kaltaisia. Osa viesteistä muistuttaa jopa akateemista kirjoitettua tekstiä lähdeviitteineen. Vaikka kirjallinen ilmaisutapa onkin vallitseva, lähes jokaisessa viestissä on kuitenkin muutamia piirteitä, jotka yhdistyvät ennemminkin puhuttuun tapaan ilmaista itseään. Viesteissä käytettiin esimerkiksi keskusteluille tyypillisiä diskurssipartikkeleita puheenvuorojen avauksissa. Seuraavissa esimerkeissä puheenvuorot alkavat lyhyellä viittauksella aiempaan viestiin ja oma vuoro alkaa ikään kuin kiinteänä jatkona sille, samaan tapaan kuin kasvokkaiskeskustelussa:

(14) Eeva Huhta wrote: Miten oikein merkitykset välittyvät musiikissa.
Niin, viittaus musiikkiin oli kiehtova. Vaikka musiikki on tavallaan abstraktia, se toisaalta – ja juuri siksi on myös osuvan konkreettista.

(15) Väinö Jussila kirjoitti:" Jotenkin opiskeluaika oli raskas kun näyttäminen onnistui vain tentissä".
Aivan, eli arvioinnin siirtäminen pitkin kurssia tapahtuvaksi eli harjoitustyöt, aktiivisuus keskusteluissa, aidot projektit kurssin loppuvaiheessa eli tenttiä ei enää tarvittaisi.

Myös lause- ja virkerakenteet muistuttivat toisinaan puhuttua kielimuotoa esimerkiksi ketjuttamalla ajatuksia yhteen että-konjunktioiden tai pelkkien välimerkkien avulla, upottamalla mieleenjuolahtumia keskelle virkettä (ks. myös esimerkki 13).

(16) Mutta oikeastaan minua vaivasi ajatus siitä että miten oikein merkitykset ja kuvat välittyvät niin abstraktissa aineksessa kuin musiikissa, mihin se perustuu – kun en ollenkaan tunne tätä alaa, mutta parina viime viikkona joutunut kuuntelemaan sinfonisia teoksia juuri kuin lapsi esikielellisellä kaudellaan varmaankin kuuntelee puhetta – niin ihmettelen tätä???

(17) piilevän – tai vielä pahempaa – naivin realistisen koulutuksen saaneet tutkijat sitten kysyvät kummissaan ja vähän vihaisinakin, että mihin tässä tilanteessa intersubjektiivisuus voi perustua? tähän relativisti tai konstruktionisti tai mikä nisti hyvänsä vastaa, että kuule, se intersujektiivisuus nyt vain kertakaikkiaan on sellainen huojuva talo, joka kuin ihmeenä pysyy pystyssä ihan meistä tutkijoista riippumatta.

Sähköpostiviestien yhtenä puutteena on pidetty sitä, että viestit ovat pelkästään kielellisiä – nonverbaliikka puuttuu. Tätä puutetta korvaamaan on ehdotettu monenlaisia keinoja, yhteisiä sopimuksia, joilla sävyjä, tunteita ja painotuksia voisi viestiä. Esimerkiksi kapiteelikirjaimilla kirjoitettu sana ilmaisee huutoa, erilaisilla ikoneilla (hymiöillä) merkitään ilmeitä (:- = hymy) tai sävyjä (esim. ironisesti, hämmästellen) ja sanattomia ilmauksia (huokaus, hah-hah) voidaan kirjoittaa ilmausten perään sulkeisiin. Osa näistä tavoista näyttää jo vakiintuneen sähköpostiviestien ilmaisutavoiksi (ks. esim.McCreary & Van Duren 1987, Robinson 1990, Wilkins 1991, Du Bartell 1995). Aineistoni keskustelussa ei kuitenkaan käytetty varsinaisia hymiöitä lainkaan, mutta korostuksia ja tauotuksia ilmaistiin typografisesti.

(18) Siksi olisi aika triviaalia olettaa, että jollakin meistä (esim. yliopiston opettajalla) olisi hallussaan se OIKEA tieto ja määritelmä jollekin käsitteelle tai hallussaan se OIKEA puhetapa, jossa käytetään käsitteitä juuri sillä OIKEALLA tavalla.

(19) Tyypit lienevät kirjoittaneet juttunsa suomeksi, ja ne on mekaanisesti mutta tarkasti käännetty englanniksi. **Ja katso: ei muuten toimi.**

Sähköposti viestintävälineenä tuo diskurssin asuun myös omat erityispiirteensä, jotka ovat harvinaisia muissa kirjoitetuissa ja puhutuissa teksteissä. Viestin lähettäjät kopioivat usein toisten tekstiä sellaisenaan oman viestinsä joukkoon ja luovat tällä tavalla koheesiota keskusteluun. Muissa tilanteissa, esimerkiksi kasvokkaiskeskustelussa sanasanainen toistaminen kuulostaisi omituiselta. Viestien asuun liittyy myös monia visuaalisia tunnusmerkkejä, jotka jo ensisilmäyksellä paljastavat viestin sähköpostiviestiksi. Esimerkiksi viestien alussa olevat tunnistetiedot (päiväys, lähettäjä, vastaanottaja, otsikko), automaattiset lähettäjätietokentät ja viestin kopionnista kertovat >-merkit ovat olennaisia sähköpostiviestin tunnuspiirteitä.

6 LOPUKSI

Olen tässä artikkelissa kuvannut kielenkäytön ja kontekstin yhteenkietoutumista tietokoneverkon mahdollistamassa uudentyyppisessä viestintätilanteessa. Apuvälineenä olen käyttänyt systeemis-funktionaalisen viitekehyksen tarjoamaa rekisteri-käsitettä. Analyysin esiin tuomista piirteistä osa liittyy vain tähän tiettyyn keskusteluun, osa taas todennäköisesti laajemminkin sähköpostikeskusteluihin. Mikäli haluttaisiin saada esiin yleisellä, abstraktilla tasolla sähköpostiviestintää kuvaavat rekisteripiirteet, täytyisi aineiston olla huomattavasti tämän tutkimuksen aineistoa laajempi sekä määrällisesti että laadullisesti. Toisaalta yhdenkin keskustelun analyysi näyttää paljastavan ainakin muutamia ilmeisen yleisiä piirteitä sähköpostiviestinnästä.

Peda-forumin sähköpostikeskustelun rekisteriä voi luonnehtia akateemiseksi, institutionaaliseksi ja kollegiaaliseksi keskusteluksi, jossa pohditaan yliopistotasoisen opetuksen ja oppimisen piirteitä ensisijaisesti opettajan ja tutkimustiedon näkökulmasta. Keskustelua hallitsee tieteen diskurssi, vaikka paikoitellen ääneen pääsee myös kokemuksen diskurssi. Kyseessä on keskustelu, sillä siihen osallistuu useita henkilöitä, jotka yhteistoiminnallisesti kehittelevät keskustelun teemoja ja yleensä rakentavat puheenvuoronsa aiemmin esitettyjen varaan. Keskustelu on kuitenkin luonteeltaan ohjattu ja rajattu sekä teemaltaan että kestoltaan ja muistuttaa akateemista asiantuntijakeskustelua, ikään kuin sähköistä seminaaria. Tästä huolimatta keskustelu etenee suhteellisen vapaasti teemasta toiseen eikä sitä ohjailla tiukasti.

Osallistujien roolisuhteet näyttävät muotoutuvan keskustelun kuluessa asiallisiksi, ammatillisiksi ja etäisiksi. Osallistujat keskittyvät teeman käsittelyyn ja kertovat itsestään vain siihen liittyviä seikkoja: kuvaavat omia kokemuksiaan, tehtyjä tutkimuksia ja luettuja kirjoja. He esittäytyvät ensisijaisesti ammattiroolissaan ja viittaavat toisiinsa yleensä koko nimellä. On kuitenkin huomattava, että keskustelun kuluessa henkilökohtaisemmat kiittelyt ja kirjemäiset tervehdykset alkavat lisääntyä, ikään kuin häivähdyksenä tuttavallisemmasta asenteesta. Keskustelua positiivisesti luonnehtivat kommentit ja toisten keskustelijoiden kannustaminen samalla luovat yhteis- ja ryhmähenkeä – "Me Peda-forumilaiset".

Myös osallistujien keskustelijaroolit muotoutuvat keskustelun kuluessa. Toiset osallistuvat aktiivisemmin, toiset passiivisemmin, toiset tuovat keskusteluun aina uusia teemoja, toiset taas jatkavat toisten esittämistä. Vaikka keskustelulle oli ennalta määritelty "puheenjohtaja", hän luopuu vetoroolistaan varsin pian, ja tilalle astuu uusi agentti, Elina. Hän osallistuu aktiivisesti, kirjoittaa pitkiä asiapitoisia, luentotyyppisiä puheenvuoroja ja esittää kysymyksiä. Hänen viestejään myös kommentoidaan ja kiitellään aktiivisesti ryhmässä. Roolit siis kehittyvät vapaasti keskustelun kuluessa kuten missä tahansa kasvokkaiskeskustelussa.

Kielensä puolesta viestit muistuttavat enemmän kirjoitettua kuin puhuttua kieltä. Vain muutamat viestit ovat esimerkiksi lauserakenteeltaan ja osittain sanastoltaankin puhutunkaltaisia. Osa taas noudattelee jopa akateemisen kirjoittamisen konventioita lähdeviitteineen. Viestien rakenteessa, esimerkiksi niiden aloituksissa, puolestaan tulee esiin keskustelunomaisuus. Puheenvuorot jatkavat suoraan siitä, mihin edellinen päätyi ja koheesiota pidetään yllä diskurssipartikkeleiden ja tekstin kopioinnin avulla.

Kaiken kaikkiaan sähköpostikeskustelu näyttäytyy tämän analyysin valossa muuntuvana, yhteistoiminnallisena keskusteluna, jolla on tietty rakenne ja juoni. Se muistuttaa keskustelua dynaamisuudeltaan, avoimuudeltaan ja periaatteessa myös nopeudeltaan. Toisaalta siinä on havaittavissa kirjeenvaihdon ja jopa akateemisen esseen piirteitä. Analyysi paljastaa myös sen, että tilannekonteksti ei ole stabiili, ennalta määräytynyt tai ulkopuolinen

vaikuttaja, vaan se hahmottuu vähitellen keskustelun kuluessa. Osallistujat ikään kuin neuvottelevat siitä, millä abstraktiotasolla ja mistä näkökulmasta teemaa käsitellään, kuinka viitataan toisten puheenvuoroihin, kuinka tuttavallisina tai etäisinä esiinnytään ja millaiset ovat sopivat tavat osallistua keskusteluun. Osa tilannekontekstin piirteistä on tietysti vähemmän neuvoteltavissa. Pysyvää on esimerkiksi se, että keskustelu käydään sähköpostin välityksellä ja se on osa akateemisen Peda-forum -yhteisön toimintaa. Tästä huolimatta paljon jää osallistujien oman kielellisen toiminnan rakennettavaksi. Konteksti siis muovaa kieltä, mutta samalla kieli muovaa ja rakentaa kontekstia.

Kirjallisuus

de Beaugrande, R. 1993. 'Register' in discourse studies: a concept in search of a theory. Teoksessa Mohsen Ghadessy (toim.) *Register analysis. Theory and practice*. London: Pinter Publishers, 7–25.

Du Bartell, D. 1995. Discourse features of computer-mediated communication: 'spoken-like' and 'written-like'. Teoksessa B. Wårvik, S-K. Tanskanen & R. Hiltunen (toim.) *Organization in discourse. Proceedings from the Turku conference 1995*. Anglicana Turkuensia 14. Turku, 231–239.

Eggins, S. 1994. *An introduction to systemic functional linguistics*. London: Pinter.

Eggins, S. & J. Martin 1997. Genres and registers of discourse. Teoksessa T. van Dijk (toim.) *Discourse as structure and process*. London: Sage, 230–256.

Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

Ferrara, K., H. Brunner & G. Whittemore 1991. Interactive written discourse as an emergent register. *Written Communication*, 8 (1), 8–34.

Garton, L. & B. Wellman 1995. Social impacts of electronic mail in organizations: a review of the research literature. *Communication Yearbook*, 18, 434–453.

Gerlander, M. & E. Takala 1996. Interpersonaalisesti verkossa. *Tiedotustutkimus* 19 (4), 41–47.

Halliday, M.A.K.1978. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. 1985a. *Introduction to systemic functional grammar*. Baltimore: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. 1985b. Context of situation. Teoksessa M.A.K. Halliday & R. Hasan (toim.) *Language, context and text*. Geelong: Deakin University Press, 3–14.

Halliday, M.A.K. 1994. "So you say 'pass'...thank you three muchly". Teoksessa A.D. Grimshaw et al. (toim.) *What's going on here. Complementary studies of professional talk*. Advances in discourse processes vol. XLIII. Norwood: Ablex, 173–229.

Halliday, M.A.K.& R. Hasan 1985. *Language, text and context*. Geelong: Deakin University Press.

Hasan, R. 1995. The conception of context in text. Teoksessa P. Fries & M. Gregory (toim.) *Discourse in society: systemic functional perspectives. Meaning and choice in language: studies for Michael Halliday*. Norwood: Ablex, 183–284.

Hasan, R. 1996. What's going on: a dynamic view of context in language. Teoksessa C. Cloran, D. Butt & G. Williams (toim.) *Ways of saying: ways of meaning*. London: Cassell, 37–72.

Hintikka, K. 1995. Tietoverkkojen uhista ja mahdollisuuksista. Teoksessa A. Keskinen (toim.) *Teledemokratia: tietoverkot ja yhteiskunta*. Helsinki: Painatuskeskus, 71–78.

Hymes, D. 1972. Models of the interaction of language and social life. Teoksessa J. Gumperz & D. Hymes (toim.) *Directions in sociolinguistics: the ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 35–71.

Lemke, J. 1985. Ideology, intertextuality and the notion of register. Teoksessa J.D. Benson & W.S. Greaves (toim.) *Systemic perspectives on discourse*, vol.1. Norwood: Ablex, 275–294.

Leppänen, S. & P. Kalaja 1995. Experimenting with computer conferencing in English for academic purposes. *ELT Journal*, 49, 26–36.

Martin, J.R. 1984. Language, register and genre. Teoksessa E. Christie (toim.) *Children writing: reader*. Geelong: Deakin University Press, 21–29.

Martin, J.R. 1985. Process and text: two aspects of human semiosis. Teoksessa Benson, J.D. & W.S. Greaves (toim.) *Systemic perspectives on discourse*, vol 1. Norwood: Ablex, 248–274

Martin, J.R. 1993. Genre and literacy-modeling context in educational linguistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 13, 141–172.

Marttunen, M. 1997. *Studying argumentation in higher education by electronic mail*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 127. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Matthiessen, C. 1993. Register in the round: diversity in a unified theory of register analysis. Teoksessa M.Ghadessy (toim.) *Register analysis. Theory and practice*. London: Pinter Publishers, 221–292.

McCreary, E. K. & J. Van Duren 1987. Educational applications of computer conferencing. *Canadian Journal of Educational Communication* 16 (2), 107–115.

Murray, D. 1988. The context of oral and written language: a framework for mode and medium switching. *Language in Society*, 17, 351–373.

Parks, M. R. & K. Floyd 1996. Making friends in cyberspace. *Http://www.usc.edu/dept/annenberg/vol1/issue4/parks.html*.

Paulsen, M. An overview of CMC and the online classroom in distance education. Teoksessa Z.L. Berge & M.P. Collins (toim.) *Computer-mediated communication and the online classroom*. Volume III: Distance Learning. New Jersey: Hampton, 31–57.

Robinson, B. 1990. Distance electronic writing in English: Fulfilling the national curriculum. Teoksessa D. Marshal (toim.) *Campus World 1990/1991*. Cambridge: Hobsons Publishing, 37–39.

Tella, S. 1992. *Talking shop via e-mail: a thematic and linguistic analysis of electronic mail communication*. Research Report 99. Department of Teacher Education, University of Helsinki.

Ventola, E. 1987. *The structure of social interaction. A systemic approach to the semiotics of service encounters*. London: Frances Pinter.

Ventola, E. 1989. Problems of modelling and applied issues within the framework of genre. Teoksessa J.D. Benson, P. Fries, W.S. Greaves & C. Matthiessen (toim.). *Systems, structures and discourse*. New York: International Linguistic Assosiation, 129–161.

Wilkins, H. 1991. Computer talk. Long-distance conversations by computer. *Written Communication*, 8 (1), 56–78.

LIITE 1. Keskusteluteemat ja niiden eteneminen puheenvuoroittain

(Luetteloon on merkitty teema, päiväys, kellonaika ja puhuja, uudet teemat on sisennetty)

Virallinen aloitusviesti 17.3 /10.18 (Tiina)

Termit 17.3./13.37 (Maija)
Puhetavan vaaliminen ja vallankäyttö 17.3./14.09 (Matti)
Puhetavat ja oppiminen 17.3./15.01 (Esko)
Tieteen kielen muutos 17.3./15.20 (Jaakko)
Tiede & taide 18.3./9.14 (Matti)
Termit 18.3./11.22 (Maija)
Tiede & taide 18.3./16.49 (Ensio)
Tiede & taide 18.3./17.54 (Eeva)
Yliopisto ja työelämän tarpeet 19.3./ 10.36 (Antti)
Tentti- ja opetuskäytänteet 19.3./11.51 (Elina & Simo)
Tentti- ja opetuskäytänteet 19.3./12.33 (Sari)
Tentti- ja opetuskäytänteet 19.3./13.37 (Kimmo)
Tentti- ja opetuskäytänteet 19.3./15.10 (Johanna)
Termit 19.3./16.55 (Olavi)
Tentti- ja opetuskäytänteet 20.3./14.09 (Maija)
Tentti- ja opetuskäytänteet 20.3./14.59 (Elina)
Opettajan persoonallisuus & opettaminen 21.3./10.48 (Mari)
Opettajan persoonallisuus & opettaminen 21.3./ 13.44 (Elina)
Opettajan persoonallisuus & opettaminen 21.3./14.11. (Risto)
Opettajan persoonallisuus & opettaminen 21.3./15.11 (Sanna)
Tiede & taide 24.3./17.21 (Kimmo)
Yliopiston riitit 25.3./11.32 (Matti)
Yliopiston riitit 25.3./13.33 (Elina)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 25.3./15.48 (Sari)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 25.3./15.56 (Kimmo)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 25.3./16.50 (Eeva)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 26.3./8.20 (Reetta)
Opiskelijoiden tietojen käyttö opetuksessa 26.3./9.13 (Väinö)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 26.3./10.56 (Sari)
Tiedeyhteisön vallankäyttö 26.3./12.13 (Jari)
Tiedeyhteisö ja vallankäyttö 27.3./8.10 (Saara)
Tentti- ja opetuskäytänteet 3.4./ 12.12 (Risto)
Kriittisyyden opettaminen 3.4./14.21 (Jari)
Kriittisyyden opettaminen 3.4./15.47 (Elina)
Kriittisyyden opettaminen 3.4./18.52 (Vilma)
Kriittisyyden opettaminen 4.4./13.55 (Risto)
Tentti- ja opetuskäytänteet 4.4./12.57 (Elina)
Tunteet & tieto 4.4./15.05 (Leo)
Tunteet & tieto 4.4./18.28 (Eeva)
Lopetusviesti 10.4./12.14 (Maija)